

Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Sürecinde Uluslararası Standartların Rolü: Sosyal Uygunluk Kriterleri

Resül YAZICI¹

¹ Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, resul.yazici@bilecik.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7875-3331

Özet: Gezegenin küresel bir köy haline gelmesinin dezavantajları gittikçe artmaktadır. Küresel ısınma, pandemi, biyolojik çeşitliliğin azalması, savaşlar gibi gezegeni tamamıyla etkisi altına alan felaketlerin sebep olduğu iklim değişikliği, yoksulluk, açlık, susuzluk, gelir eşitsizlikleri gibi sorunlar tek bir devlet veya kurumun altından kalkamayacağı boyutlara ulaşmıştır. İklim değişikliğinin temelinde, işletme faaliyetlerinin geleneksel yürütülme şekli yatmaktadır. Bu yüzden yıkıcı kapitalist yaklaşıma sahip işletmelerin tek amacının kâr olmasını sağlayan iktisadi sistemin terk edilmesi gerekmektedir. Çünkü olumsuz dışsallığa yol açan hissedarlar kapitalizminin iş yapma süreçleri, doğrusal ekonomi yaklaşımı sürdürülebilirliği imkânsız yapmaktadır. Bu yüzden ekonomik kalkınma kavramı, niceliksel ve niteliksel boyutlarından daha geniş bir perspektifte sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir ekonomi şekline dönüştürülmelidir. Bu yaklaşımı, üretim tarzını ifaden eden kavram paydaşlar kapitalizmidir. Sürdürülebilir ekonomi felsefesine hizmet eden bu üretim şekliyle faaliyetlerini gerçekleştiren işletmeler: Tüm paydaşların hakkını düşünerek; yenilenemeyen doğal kaynakları döngüsel ekonomi süreçlerine bağlı kullanarak; çevreyi de tahrip etmeden, kirletmeden üretim faaliyetlerini yürütmektedirler. İklim değişikliği, sadece yerel değil uluslararası bir sorundur. Dolayısıyla sürdürülebilirlik esaslı çözümlerin de küresel boyutta uygulanması gerekmektedir. Dünyayı pazar gören işletmelerin artan rekabet ortamında pazar paylarını kaybetmemek veya yenilerine giriş yapmak; küresel imaj kazanmak için Sosyal Uygunluk Kriterleri gibi uluslararası standartları içselleştirmeleri gerekmektedir. Çalışma bu bağlamda önemli bilgiler sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Uygunluk Kriterleri

The Role of International Standards in the Transition to a Sustainable Economy: Social Compliance Criteria

Abstract: The disadvantages of the planet becoming a global village are increasing. Problems such as climate change, poverty, hunger, thirst, income inequalities caused by disasters that have completely affected the planet such as global warming, pandemic, decrease in biological diversity, and wars have reached such dimensions that a single state or institution cannot cope. The basis of climate change is the traditional way business activities are conducted. Therefore, the economic system that ensures that the only purpose of enterprises with a destructive capitalist approach is profit must be abandoned. Because the business processes of shareholder capitalism that lead to negative externality, the linear economy approach makes sustainability impossible. Therefore, the concept of economic development should be transformed from its quantitative and qualitative dimensions into a sustainable economy, sustainable development in a broader perspective. The concept that expresses this approach, the mode of production, is the capitalism of stakeholders. Enterprises that carry out their activities with this mode of production that serves the philosophy of sustainable economy: Considering the rights of all stakeholders; using non-renewable natural resources depending on circular economy processes; they carry out production activities without destroying or polluting the environment. Climate change is not only a local but an international problem. Therefore, sustainability-based solutions need to be implemented on a global scale. Not to lose their market share in the increasingly competitive environment of enterprises that see the world as a market or to enter new ones; they need to internalize international standards such as Social Eligibility Criteria to gain a global image. The study aims to provide important information in this context.

Key Words: Climate Change, Corporate Social Responsibility, Sustainable Economy, Social Compliance Criteria

1. GİRİŞ

Dünyayı etkileyen afetler, çevre kirliliği, ısınma, Covid-19 ve en son ortaya çıkan Rusya-Ukrayna arasındaki savaşlar ile iklim krizi, sürdürülebilirlik kavramı daha fazla konuşulmaya başlamıştır. Çünkü iklim değişikliğinin temelinde, ekonomik kalkınma çabalarının olmazsa olmazı işletme faaliyetlerinin geleneksel yürütülme şekli yatmaktadır. Bu yüzden yıkıcı kapitalist yaklaşıma sahip işletmelerin tek amacının kâr olmasının olumsuz dışsallığa yol açan

iş yapma süreçlerinin yeniden gözden geçirilerek sürdürülebilir bir şekilde faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir. Bu yüzden ekonomik kalkınma kavramı, niceliksel ve niteliksel boyutlarından daha geniş bir boyutta sürdürülebilir kalkınma şeklinde kullanılmaya başlamıştır.

En basit şekliyle sürdürülebilir kalkınma, üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda faaliyetlerin çevre ile uyumlu bir şekilde yürütülmesidir. Kavram, küresel ölçekteki sorunlarla daha fazla önemli

olmaya başlamıştır. Çünkü sorunların temelinde, gıda arzından daha fazla artan dünya nüfusunun ihtiyacını karşılamak için yürütülen yıkıcı kapitalist üretim tarzı yatmaktadır. Bu üretim şekliyle faaliyetlerini yürüten işletmeler, tüm paydaşların hakkını düşünmeden, yenilenemeyen doğal kaynakları yok edercesine kullanarak çevreyi de tahrip eden, kirleten uygulamaları tercih etmektedirler.

İnsanların ihtiyaçlarını doğrudan ve dolaylı bir şekilde karşılayabilen doğal kaynakların, iktisadi kalkınmayı ve yaşamı tehdit edecek şekilde kullanılması, evrenin kirletilmesi gibi sonuçlar, sürdürülebilirliğin, sadece yerel değil uluslararası bir sorun haline geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla çözümlerin de küresel boyutta aranması ve uygulanması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle çevresel, ekonomik ve sosyal boyutta yaşanan sorunlar nedeniyle her alanda sürdürülebilirlik, hem mikro hem de makro ölçekte yaklaşımları içermektedir. Mikro ölçekte yapılacakların başında, şirketlerde kurumsallaşma faaliyetlerine önem verilmesi gerekirken makro ölçekte de devletlerin ilgili icra makamlarına kapsayıcı düzenleyici ve denetleyici görevler düşmektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de bazı işletmelerde kurumsallaşmış olmanın şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk, bağımsızlık, eşitlik gibi göstergeler bakımından kurumsal yönetim düzenlemelerinin geliştirildiği ancak uygulamaların yaygınlaştırılması gerektiği görülmektedir. Bu nedenle sürdürülebilirliğin gerektirdiği iş yapma şekillerinin işletmelerde gelişmesini sağlamak için uluslararası standartların, küresel boyutta, bütünleşik bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Çünkü sürdürülebilirlik uzun soluklu ve maliyetli bir yoldur dolayısıyla ulusal ve uluslararası şirketlerin çoğu bu sürece kendi tercihleriyle katılmayacakları için yerel ve uluslararası yol gösterici ve yönlendirici misyonu gereği düzenleyici ve denetleyici kurumların uyumlaştırıcı rolü gerekmektedir.

Dünyayı pazar gören işletmelerin artan rekabet ortamında pazar paylarını kaybetmemek veya yenilerine giriş yapmak; küresel imaj kazanmak için Sosyal Uygunluk Kriterleri (SUK) gibi uluslararası standartları içselleştirmeleri gerekmektedir. Çalışma bu bağlamda önemli bilgiler sağlamayı amaçlamaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma, XVII. International Balkan and Near Eastern Congress Series on Economics, Business and Management- Plovdiv’de sunulan “Piyasaların Düzenlenmesinde Sosyal Uygunluk Kriterlerinin ve Denetiminin Önemi” isimli bildirinin farklı bir açıdan

ele alınmasıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada, sürdürülebilir ekonomiye geçiş sürecinde uluslararası standartların ve bunların özellikli şekli olan SUK’nin hem işletmelerin artan rekabet ortamında pazar paylarını kaybetmemek veya yenilerine giriş yapmak hem de sürdürülebilir ekonomi için önemi verilecektir. Bu kapsamda çalışmada küresel ölçekteki ilgili tarafların standart ve mevzuat oluşturma, bilgilendirme çalışmaları, uygulamaları ve literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelenmektedir. Bu niteliksel incelemeler aracılığıyla döngüsel ekonomi kavramı açıklanarak işletmelerin sürdürülebilir ekonomiye geçiş sürecinde SUK’nin rolü değerlendirilmektedir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİYE GEÇİŞİN TEMEL NEDENLERİ VE SÜRECİNE BAKIŞ

İklim değişikliğinin sebep olduğu sorunlara çareler aranırken ortaya çıkan Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında sürdürülebilir ekonomi kavramı daha önemli olmaya başlamıştır.

3.1. İklim Değişikliğinin Nedenleri: Hissedarlar Kapitalizminden Paydaşlar Kapitalizmine Geçiş

Son yaşanan olayların iklim değişikliğine olumsuz etkilerine rağmen asıl neden işletme faaliyetlerinin yürütülüş şekline bağlıdır. Zira geleneksel üretim şekli olan hissedarlar kapitalizmi uygulamalarının sonucu, doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve çevrenin kirletilmesiyle, evrenin dengesinin bozulması paydaşlar kapitalizmini gündeme getirmiştir. Zira hissedarlar kapitalizminde odaklanılan en temel unsur üretimde maliyetlerin minimize edilebilmesi için her yöntemin kullanımının uygun görülmesidir. Örneğin çevreyi koruma harcamaları yapılmadığından onun büyük ölçüde tahrip edilmesi gibi uygulamalar sürdürülebilir kalkınma ve paydaşlar kapitalizmi kavramlarının önemini artırmıştır.

3.2. Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Doğrusal ve Döngüsel Ekonomi

Çevre ve çevrenin korunması, 21. yüzyılda en önemli konular arasında yer alacaktır. Çevre sorunları, uluslararası forumlarda ciddi sayılabilecek biçimde ele alınmaya başlanmıştır. 1972 yılında Stockholm’de yapılan konferans sonucunda Birleşmiş Milletler (BM) Çevre Programı (UNEP) kabul edilmiş, 19-20 Ekim 1972 tarihlerinde toplanan Paris Zirvesinde Topluluk için bir çevre politikası belirleme gereğine değinilmiştir. 1970 yılında OECD içinde Çevre Komitesi kurulmuş ve bu Komite 1974, 1979 ve 1985 yıllarında Bakanlar düzeyinde toplanmıştır. Dünya ekonomisinde en fazla sanayileşmiş ve çevreyi kirleten ekonomiler olarak OECD üyeleri, “koruma, yerine koymaktan

daha iyidir” prensibini ilke olarak benimsemişlerdir (Karluk, 2002: 388).

BM’in Sürdürülebilir Kalkınma Üst Düzey Siyasi Forumu’nun, 25 Eylül 2015 tarihinde yaptığı Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde kabul edilen “Dünyamızı dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” isimli deklarasyonunda (UN, 2015): Sürdürülebilir kalkınma, yoksulluğun tüm biçimleri ve boyutlarıyla ortadan kaldırılmasının, ülkeler içindeki ve arasındaki eşitsizlikle mücadele etmenin, gezegeni korumanın, sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme yaratmanın ve sosyal içermeyi teşvik etmenin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve birbirine bağımlı olduğunu kabul eder. Gezegeni, sürdürülebilir tüketim ve üretim, doğal kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetme ve iklim değişikliği konusunda acil önlemler alma da dâhil olmak üzere, mevcut ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını destekleyebilmesi için bozulmadan korumaya kararlı olduğunu ifade eder.

Ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç boyutunda sürdürülebilir kalkınmayı dengeli ve entegre bir şekilde gerçekleştirmeye kararlı olduğunu ifade eden bu deklarasyon metninin amacına ulaşabilmesi için küresel ölçekte, en basit ifadesiyle, üretimden tüketime kadar olan tüm süreçlerin doğa ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımdaki işletmelerin üretim sürecindeki temel davranış şekli: Tüm paydaşların hakkını düşünerek; yenilenemeyen doğal kaynakları, döngüsel ekonomi koşullarına göre kullanarak; çevrenin kirletilmeden sürdürülebilir ekonomik faaliyetleri gerçekleştirmektir.

İşletmelerin, üretim sürecindeki girdileri bir kez kullandıktan veya hanehalkının, nihai ürünü tükettikten sonra çöpe attığı sistem olan doğrusal ekonomi modeli, hem iktisadi sistem hem de çevre için sürdürülebilir değildir. Bu yüzden tüm üretim faktörlerinin katkıları oranında payının verildiği veya diğer bir önemli paydaş olan çevrenin korunması anlamında gerekenlerin yapıldığı döngüsel ekonomi modeli anlayışını benimseyen paydaşlar kapitalizmi yaklaşımı 1970’lerde gündeme gelmiştir.

Paydaşlar kapitalizmi kavramı öncesinde Friedman (1970) tarafından kullanılan hissedarlar kapitalizmi kavramında, iş dünyasının tek sosyal sorumluluğu, sahtekârlık ve aldatma olmadan, serbest ve açık bir rekabet ortamında kazançlarını arttırmak olarak ifade edilmişti. Bu şekildeki yaklaşım temel iki amaca ulaşmayı hedeflemekteydi: Birincisinde kar maksimizasyonuna ulaşırken toplumsal faydanın da sağlanacağı, ikincisinde ise hissedarlar için kar üretildiği sürece büyük yeni yatırımlar mümkün olacaktı. Bu amaçlara ulaşmada özellikle birincisine

özen gösterilmeden sadece ikinci amaca hizmet edildiği için ortaya çıkan sorunların nedeni olarak görülen hissedarlar kapitalizmi yerine önerilen çözüm, Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) kurucusu ve Chief Executive Officer (CEO’su) Schwab (2020) tarafından 1973’teki zirvede açıkladığı paydaşlar kapitalizmidir. O yıllardan bugüne paydaşlar kapitalizmi kavramının niçin önemli olduğu, yaşanan sorunların sebeplerinde ve çözüm önerilerinde görülmektedir (Yazıcı, 2021: 807).

3.3. Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Sürecinde Uluslararası Alanda Yapılan Çalışmalar

Küresel bir sorun olan iklim değişikliğinin kontrol edilebilmesi için uluslararası koordinasyon, işbirlikleri gerekmektedir. Bu konudaki BM’in “Dünyamızı dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” isimli deklarasyonu; Paris Anlaşması ve Avrupa Yeşil Düzeni (European Green Deal) önemli tavsiye ve standartları içerdiği için hem bölgesel hem de küresel açıdan önemlidir.

Son dönemlerde devletler ve iş dünyası sürdürülebilir kalkınmaya destek sağlamak amacıyla önemli adımlar atmaktadırlar. Özellikle kurumsal işletmeler bu alanda stratejiler belirleyerek yatırımlar yapmaktadırlar (Çımat & Erdal, 2021: 134). Bu süreçteki çalışmalarda Tablo 1’in birinci sütununda özetlenen nedenlere karşı geliştirilen ve ikinci sütunda özetlenen temel tavsiye ve standartların, sivil toplum kuruluşlarının; düzenleyici ve denetleyici otoritelerin, uluslararası standartlar ile uyumlu düzenlemeler hazırlayabilmelerinde referans olması açısından önemlidir.

3.4. Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Sürecinde Uluslararası Standartların Önemi

Sürdürülebilir ekonominin olmazsa olmazları olan işletmelerin faaliyetlerini, sürdürülebilir kalkınma kriterlerine göre yürütebilmesi için üretim süreçlerindeki gerekli yeterliliklerin oluşmasını; sonrasında da sürekliliğini sağlayacak iç ve dış denetim mekanizmalarının kurumsallaşma ile artırılması gerekmektedir. Bunun için de işletmelerde bu şekilde yapılanmayı sağlayacak Uluslararası Standardizasyon Örgütü’nün (The International Organization for Standardization-ISO) yayınladığı ve sürekli geliştirdiği standartlar önemlidir. Zira sürdürülebilir bir ekonomiyi dengeli ve entegre bir şekilde; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla devreye alabilmek için uluslararası standartlara ihtiyaç vardır.

Bu standartlara göre gerekli tüm süreçlerin tanımlanması, risk analizlerinin yapılması; hem faaliyetlerin standart bir şekilde yürütülmesine hem

de neye göre kontrol edilebileceğine, sistemin sürekli dış denetim ve iyileştirmelere açık olmasına hizmet edebilecektir. ISO'nun geliştirdiği standartlar ile hayatın içindeki tüm sistem süreçlerinin çalıştırılması ve gerekiyorsa iyileştirilebilmesi mümkündür. Çünkü makro bir bakışla sürekli geliştirilen bu standartlar sayesinde, üretimde döngüsel ekonomiyi kullanarak verimi artıracak daha iyi koşullar yakalanabilmektedir. Çünkü devamlı yapılan iç ve dış denetimler sonucunda ortaya çıkan sonuçların baştaki standartlar ile karşılaştırılarak kontrol edilebilmesi, varsa sapmalarının ölçülebilmesi sayesinde hem kaliteli hem de sürdürülebilir ekonomi kriterlerine göre faaliyetler yürütülebilmektedir.

Küresel, bölgesel veya yerel ölçekte sürdürülebilir ekonomide başarı sağlanabilmesi için bu

standartlar, üretimden tüketime kadar olan zincirindeki tüm paydaşlar arasındaki bilgi asimetrisini, standart dışı süreçleri nihayetinde çeşitli sorunları aşmaya yardımcı olmaktadır. Şöyle ki: Gelişmekte olan bir ülkede faaliyet gösteren işletmelerin ürettikleri mal ve hizmetlerin kalitesini ortaya koymak, belgelemek bu uluslararası standartlar ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla bu şekildeki genel kabul görmüş standartlar ile üretim yapmış olmak bir yere kadar iyiye varmak için çalışıldığının önemli bir göstergesi olabilmektedir. Tabii ki, mükemmelle her alanda ulaşabilmenin garantisi, asıl ölçütü şeffaflıktır. Şeffaflığın da her seviyede sahiplenilebilmesini sağlayabilecek, göstergesi olabilecek SUK'nin uygulamaları da önemlidir.

Tablo 1: Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Zorunlu Yapan Temel Sorunlar ve Geliştirilen Çözüm Önerileri

İklim Krizinin Temel Sorunları	İklim Krize Karşı Uluslararası Çözüm Önerileri	Döngüsel Ekonomiye Uyumda SUK SA8000-2014 ve WRAP
<p><u>Cevresel, Ekolojik Sorunlar</u> Buzulların erimesi, büyük ölçekli kasırgalar, kuraklık, yangın artışları, sel, erozyon vb. afetler, hava kirliliği sonucu: - Ekolojik dengenin tahrip edilmesiyle biyoçeşitlilikte azalma - Küresel balıkçılık avı gelirlerinde düşme - Akarsu rejimlerinin bozulması sonucu hidroelektrik santrallerinde enerji potansiyellerinin düşmesi - Belirli bölgelerin sular altında kalabilmesi - Tarımsal verimde azalış</p> <p><u>İktisadi ve Sosyoekonomik Sorunlar</u> İktisadi büyümede düşüş, işsizlikte artış sonucu oluşan yoksulluk, gelir adaletsizliği ile yaşanan kıtlıkların sebep olduğu kitlesel göçler. İklim sorunları ile ilişkili olabilen sosyoekonomik sorunlar, IPCC tarafından yayımlanan raporlarda, farklı senaryolar dâhilinde kapsamlı olarak ele alınmaktadır.</p>	<p><u>Cevresel, Ekolojik Sorunlara Yönelik Alınan Kararlarda Etkili Olan Kurumsal Yapılar</u> - Çevresel sorunlarla mücadele edebilmek; gelişmekte olan ülkelere destek sağlamak amacıyla BM bünyesinde UNEP kurulmuş. - Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), BM çatısı altında bulunan Dünya meteoroloji Örgütü (WMO) ve UNEP tarafından Aralık 1988 tarihinde kurulmuştur. - BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, (UNFCCC) 1992 yılında Brezilya'da düzenlenen konferansta ülkelerin onayı ile kabul edilmiş olup 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir - Sera gazı emisyonlarının azaltımını hedefleyen Kyoto Protokolü, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 3. Taraflar konferansında 1997 yılında Japonya'da imzalanmıştır. - Paris İklim Anlaşması Aralık 2015 tarihinde COP21 olarak da adlandırılan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi konferansı kapsamında kabul edilmiş, Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girerek, taraf ülkelere hukuki yaptırımlar getirebilen uluslararası nitelikte bir anlaşmadır.</p>	<p><u>SA8000 Standardının güncel versiyonu olan SA8000-2014 kriterleri:</u> 1. Politika Prosedür ve Kayıtlar 2. Sosyal Performans Ekibi 2. Risklerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi 4. İç Denetim 5. İç İletişim ve Katılım 6. Şikayet Yönetimi Çözümleme 7. Denetim ve Paydaşlarla İletişim 8. Düzeltici ve Önleyici Faaliyetler 9. Eğitim ve Kapasite Geliştirme 10. Tedarikçi ve Taşeron Yönetimi</p> <p><u>WRAP'ın 12 prensibi bulunmaktadır:</u> 1. Kanunlara ve İşyeri Düzenlemelerine Uyum 2. Zorla Çalıştırma Yasağı 3. Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması 4. Taciz ve Kötüye Kullanım Yasağı 5. Ödeme ve Diğer Mali Hakların Sağlanması 6. Çalışma Saatlerinde Yasal Standartlara Uygunluk 7. Ayrımcılık Yasağı 8. Sağlık ve Güvenlik Haklarının Sağlanması 9. Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Pazarlığın Temini 10. Çevre Korunması 11. Gümrük Yasalarına Uyumluluk 12. Tesis Güvenliğinin Sağlanması</p>

Kaynak: İlgili Literatürden Tarafımca Hazırlanmıştır.

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK İÇİN KURUMSALLAŞMA DÜZENLEMELERİ: SOSYAL SORUMLULUK - SOSYAL UYGUNLUK KRİTERLERİ

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), bir işletmenin önce kendisine, paydaşlarına ve kamuya hesap verebilir olmasını sağlayan, kendi kendini düzenleyen bir iş modelidir. KSS aynı zamanda “Kurumsal Sürdürülebilirlik”, “Sürdürülebilir İş”, “Kurumsal Vicdan”, “Kurumsal Vatandaşlık” veya “Sorumlu İş” olarak da adlandırılır (ILO, 2021: 3).

Tanımda da görüldüğü gibi iklim değişikliğinin temel sorunu olarak gösterilen hissedarlar kapitalizmi yerine paydaşlar kapitalizmine hizmet eden KSS, işletmelerde işlerin sürdürülebilirliğini sağlamak diğer bir ifadeyle üretimde yer alan tüm faktörlere adil davranabilmek için içselleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de dışarıdan baskı aracı olarak uluslararası standartların ve SUK'nin kullanılması gerekebilir.

KSS, SUK ile işletmelerde, kurumsal yönetişimin ulaşmak istediği şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk, adalet gibi ana ilkelere ulaşabilecek ve sürekliliğini sağlayabilmek mümkün olabilecektir.

Bu ilkeler ışığında işletmelerin hedeflerine ulaşmasının ve üstün performans sağlamanın göstergesi olarak sürdürülebilirliğe; asıl önemlisi daha fazla kurumsal inovasyona ulaşabileceklerdir. Kısacası, bir işletmenin, KSS programları aracılığıyla nasıl kâr elde edebileceği; topluma katma değer sağlayabileceği ve çevrenin korunmasına katkı verebileceği iyi uygulama örneklerinde görülmektedir. Bu sürecin temel reçetesi: İşletmelerde iç ve dış kontrol sistemlerinin kurulması ve uluslararası standartlarda denetim faaliyetlerinin bütünlük bir şekilde yürütülmesidir.

4.1. Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Sürecinde Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Önemi

İşletme sahip ve yöneticilerinin, öncelikle alanlarıyla ilgili teorik bilgi ve piyasa tecrübesine sahip olmaları gerekir fakat küreselleşen, hızla değişen iş dünyasında artan riskerin yönetiminde bunlar yeterli değildir. Çünkü iklim değişikliği gibi küresel sorunlara çözüm bulmanın yanı sıra hem paydaşlarının haklarını koruyarak üretim yapmak hem de müşterilerinin günlük yaşamdaki karar alma süreçlerine etkide bulunmak zorlaşmaktadır. Dolayısıyla klasik bilinenlerin yanında uluslararası standartları, kuralları içselleştirmeye yarayacak uygulamalara da ihtiyaç vardır. Kısacası işletmelerin sahip olduğu fiziksel ve beşeri sermaye donanımlarının, ISO gibi standart düzenlemeleriyle; iç ve dış denetim süreçleriyle ve sosyal sorumluluk uygulamalarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Böylece işletmelerin başarılarının sürekliliği,

ekonomide sürdürülebilirlik, tüm paydaşlara hitap edebilmek mümkün olabilecektir.

Sosyal sorumluluk uygulamalarının ortaya çıkışı 1800'li yıllara uzanmaktadır. İlk olarak ABD'de girişimcilik çağı olarak adlandırılan dönemde, sosyal sorumluluk kavramı gerçek karşılığını bulamamıştır. Sosyal sorumluluğa dönük önemli zihinsel ve kurumsal değişiklikler, 1929 Dünya Ekonomi Bunalımından sonra gerçekleşmiştir. Devletin küçük işletme sahiplerini korumak amacıyla yeni düzenlemelerde bulunmasıyla, kurumların sosyal sorumlulukları konusundaki duruşu değişmiştir. 1960'larda sosyal devlet anlayışının gerek uygulamalar gerekse devlete düşen yükümlülükler nedeniyle kamunun artan yükünün bir kısmını özel sektör ile paylaşılması, sosyal sorumluluk uygulamalarında işletmelere daha fazla önem verilmesine yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak kamunun piyasaları düzenleme anlamında artan sorumluluklarıyla eşit iş imkânları yaratılması, çevresel ve tüketici haklarını korumak gibi değişik faaliyetleri yaşama geçirmesiyle sosyal sorumluluk kavramının gerçek anlamına yaklaştığı görülmüştür (Çımat & Erdal, 2021: 140).

Dünyada ve Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Örneğin; dünya örneklerine bakıldığında en iyi sosyal sorumluluk projesi gerçekleştiren ilk üç firmanın Vodafone, BP ve Shell olduğunu görülmektedir. (...) Türkiye'de ise durum tahmin edileceği gibi dünya ortalamasının çok altında olmasına rağmen ödül almış iyi projeler de vardır. Örneğin: Baba Beni Okula Gönder, Haydi Kızlar Okula, Aile İçi Şiddete Son, Türkiye Çöl Olmasın, Kardelenler-Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları, Eğitimde Gönül Birliği gibi (Çımat & Erdal, 2021: 146-147).

Birçok özel ve kamu şirketi değişik alanlardaki sosyal sorumluluk projelerine destekler vererek; toplumun sorunlarına sahip çıktıklarını, topluma değer verdiklerini, ilerlemek adına bunların yapıldığı izlenimini verirlerken; aslında bunların kâr ve itibar şeklinde kendilerine döneceğinin farkında olduklarından maliyetlerine katlanmaktadırlar (Çımat & Erdal, 2021: 147).

4.2. Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Sürecinde Sosyal Uygunluk Kriterlerinin Önemi

İşletmelerde sürdürülebilir ekonomiye geçişi sağlayacak organizasyon kültürü, kurumsallaşma mümkün değil ise veya geçişin sürekliliğini sağlamak, başarısını artırmak isteniyorsa SUK bu ihtiyacı karşılayabilmektedir.

4.2.1. Sosyal Uygunluk ve Denetimi

Bir işletmenin çalışanlarına ve çevreye nasıl davrandığının ve sosyal sorumluluk kavramını kendi içinde ve etki alanlarında nasıl uyguladığının göstergesi olan sosyal uygunluğun denetime tabi tutulması gerekir. Böylece işletmenin sosyal uygunluk standartlarını karşıladığı; Etik Denetimden geçtiği ölçümlenmiş olur (ILO, 2021: 4).

4.2.1.1. Sosyal Uygunluk Kriterleri ve Denetimleri

Günümüzün dijital imkânları ve kızışan rekabet ortamında işletmelerin kurumsal imajı, sadece ürün kalitesi, satış rakamları ve çalışanlarına sunduğu olanaklar ile ölçülmüyor. Kendilerinin sosyal sorumluluk performansı yanında tedarik zincirinin de buna uyumu, sürdürülebilirliği denetlenmeye çalışılıyor. Kısacası tedarikçilerinin sosyal ve çevresel konulardaki tutum ve uygulamaları da işletmelerin marka değerini belirlemede önemli bir etkidir. Sosyal uygunluğun oluşum ve denetiminde kullanılan çeşitli standartlar, kuruluşlar, sertifikasyon programları ve denetim yaklaşımları vardır. Hepsinin özünde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), BM İnsan Hakları Sözleşmesi ve insan hakları alanındaki diğer önemli uluslararası kriterler referans alınmaktadır (Aşan, 2022). Bunların en önemlileri aşağıda sıralanmıştır:

4.2.1.1.1. Uluslararası Sosyal Sorumluluk Standardı (SAI) Kriterleri ve Denetimleri

Sosyal uygunluk yönetim sistemlerinden SA8000 Standardı ve Sertifikasyon Sistemi, herhangi bir endüstrideki ve herhangi bir ülkedeki her türden kuruluşta, çalışanlar için adil ve insana yakışır bir şekilde iş yapmaları ve en yüksek sosyal standartlara bağlılıklarını göstermeleri için bir çerçeve sağlar. Standart, Uluslararası Sosyal Sorumluluk Örgütü (Social Accountability International - SAI) tarafından 1997 yılında ilk güvenilir sosyal sertifika olarak oluşturulmuş olup, 20 yılı aşkın bir süredir sektöre öncülük etmektedir (SAI, 2022).

SA8000 Standardı, ILO sözleşmeleri; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve ulusal yasalar da dahil olmak üzere, uluslararası kabul görmüş insana yakışır iş standartlarına dayanmaktadır. SA8000, sosyal performansla bir yönetim sistemleri yaklaşımı uygular ve kontrol listesi tarzı denetime değil, sürekli iyileştirmeye vurgu yapar (SAI, 2022).

Bu standardın ve sonraki başlıkta yer alan WRAP'ın temel kriterleri, Tablo 1'in üçüncü sütununda görüldüğü gibi ekonominin temel kurumları olan işletmelerin sürdürülebilirlik koşullarında en iyi performansı göstermeleri için uymaları gereken reçeteleri göstermektedir.

4.2.1.1.2. WRAP Kriterleri ve Denetimleri

WRAP (Worldwide Responsible Accredited Production-WRAP), Amerikan Konfeksiyon ve Ayakkabı Derneği'nin (American Apparel and Footwear Association), öncü olmasıyla kuruldu. Kuruluşun amacı küresel ölçekte, fabrikalardaki sosyal uygunluk koşullarını bağımsız olarak değerlendirebilmektir (ILO, 2021: 8).

Tablo 1'de görüldüğü gibi WRAP İlkeleri, genel kabul görmüş uluslararası işyeri standartlarına, yerel yasalara ve işyeri düzenlemelerine dayanmaktadır ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler İş ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Çok Uluslu Şirketler için Rehber İlkelerini içermektedir. İlkeler, insan kaynakları yönetimi, sağlık ve güvenlik, çevre uygulamaları, ithalat/ihracat ve gümrük uyumu ve güvenlik standartları dahil olmak üzere yasal uyumu kapsar. İlkeler, tedarik zinciri yönetiminde sorumlu iş uygulamalarını ve sürdürülebilirliği teşvik etmeyi ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin, özellikle de İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme ve Sorumlu Tüketim ve Üretim ilerlemesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (WRAP, 2022).

Bir işletmede sistemlerin kurulması kadar onların sertifikalandırılması ve sürekliliğinin sağlanması gerekir. Bu bağlamda WRAP Sertifikasyon Programının amacı ürünlerin güvenli, yasal, insani ve etik koşullar altında üretilmesini sağlamak için bu standartlara uygunluğu bağımsız olarak izlemek ve belgelendirmektir. Katılımcı tesisler, gönüllü olarak üretim uygulamalarının bu standartları karşılamasını sağlamayı taahhüt eder ve ayrıca, yüklenicilerinin ve tedarikçilerinin de bu standartlara uyması beklentisini iletmeyi, denetlemeyi taahhüt eder (WRAP, 2022).

4.2.2. Tedarik Zincirinde Sosyal Uygunluk Kriterlerinin Önemi

Uluslararası ölçekte iş yapan, tedarik zincirinde yer alan işletmeler, alım-satım yaparken sadece fiyat performansı ölçütlerine göre değil firmaların sosyal uygunluk seviyelerine göre de tercih yapmaktadırlar. "Çünkü markaların itibar yönetimi tüm tedarik zincirini kapsamaktadır. Örneğin; bir ünlü markanın tedarik zincirinde çocuk işçi kullanılıyor olması, o markanın tüketiciler, hissedarlar, kamuoyu, hükümet, sivil toplum kuruluşları, rakipleri; kısacası tüm paydaşları nezdinde tamir edilmesi zor olan itibar kayıplarına sebep olmaktadır. Bu itibar kayıpları da dolaylı veya dolaysız olarak büyük maddi kayba sebep olmaktadır. Sosyal uygunluk yönetim sistemleri sayesinde işletmeler olası uygunsuzlukları en kısa

zamanda kendi içinde teşhis eder ve düzeltici faaliyetlerini gerçekleştirir, yani otonom yapı sayesinde dışarıdan bir desteğe ihtiyaç duymadan kendi kendini düzelter ve geliştiren bir yapı haline gelir. SUK, kısaca işletmenin bulunduğu ülke iş kanunları, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı, çevre kanunları ve işletmenin iş yaptığı markanın Sosyal Uygunluk Standartları'ndan ibarettir" (ILO, 2021: 4).

Sürdürülebilir ekonomi uygulamalarında süreçteki taraflar arasında (üretici ve tüketicilerde) bilinç oluşturabilmek kadar tedarik zincirinde bilgi paylaşımı ve ürünün üretim koşullarının takibi, değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu sürece ait hazır giyim üzerine üretim yapan bir firmanın çalıştığı fason işletmeler ile bu işletmelerin SUK'ne uygunluk durumunu değerlendiren Göztaş & Ünal & Acar (2022: 661-662) çalışma sonunda şu sonuçlara ulaşmışlardır: Günümüzün gelişen teknolojiyle beraber bilgiye kolay ulaşabilme alışkanlığı tüketiciler, üreticiler ve markalar için şeffaflığın önem kazanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla yapılan hataların tolere edilme şansını azaltmaktadır. Diğer taraftan verilerin şeffaf ve eş zamanlı bir şekilde aktarımıyla verilerin anında denetlenebilir olması hataların önüne geçilebilmesine olanak tanımaktadır. Aynı şekilde sosyal uygunluk verilerini, müşterileriyle şeffaf bir şekilde paylaşmak isteyen işletmeler, olası olumsuzlukları da engellemektedirler.

4.2.2.1. Tedarik Zincirinde Sosyal Uygunluk Denetiminin Önemi

Günümüzün dijital olanakları, uluslararası standartlar ve iyi uygulama örnekleri, işletmelerde davranışsal değişimin dışarıdan olmasına imkân veren uygulamalara sahiptir. SUK'ni esas alan uygulamaların, tedarik zincirlerinde nasıl bir otokontrol sağlayacağını ETI (2022: 38) şöyle özetlemektedir:

Müşteriler "daha iyi tedarikçileri" ödüllendirmekten bahseder, ancak gerçekte asla yapmazlar. Kod gereksinimleri ve fiyatları konusunda bizi zorlarlar ve anlaşmazlıklar olduğunda bize her zaman fiyatın daha önemli olduğunu söylerler. Tedarikçiler düzenli olarak üretim maliyetinden daha düşük siparişleri kabul ettiklerinde, başka yerlerde taviz vermek zorunda kalırlar. Düşük ücretler ve kötü çalışma koşullarının sonuçlarından sıklıkla etkilenenler işçilerdir. Bu durumu tersine çevirmek için, temel ücretlerden yeterli yiyecek ve içme suyu sağlamaya kadar gerçek işgücü maliyeti konusunda tedarikçilerinizle açık tartışmalar yapmak hayati önem taşır. Tedarikçilerin işçilere yeterince ödeme yapmalarına, sosyal uyumu iyileştirmelerine ve ihtiyaç duydukları işyeri ekipmanını satın almalarına

olanak tanıyan bir fiyat üzerinde anlaşmaya vararak, tedarik zincirindeki insanların yaşamlarını iyileştirmeye yönelik önemli bir adım atmış olacaksınız. Standartlar kadar firmalar arasında olması gereken, nihayetinde işçilere yansıyan fiyat pazarlıklarına son verilebilmesi bu davranış şeklinin terk edilmesi SUK'nin yaygınlaştırılmasıyla ve gerekli etik denetimlerinin yapılmasıyla mümkün olabilir.

4.2.2.2. Tedarikçi Etik Veri Değişimi (SEDEX) Kriterleri ve Denetimleri

Sedex, şirketlerin küresel tedarik zincirlerinde çalışma koşullarını yönetmeleri ve iyileştirmeleri için dünyanın önde gelen çevrimiçi platformlarından birini sağlayan bir üyelik organizasyonudur. İşletmelerin sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde çalışmasına, çalışanları korumasına ve etik bir şekilde kaynak sağlamasına yardımcı olacak çevrimiçi bir platform, araçlar ve hizmetler sunuyor. Sedex'i kullanmak, işletmelerin sosyal ve çevresel performanslarını daha iyi yönetmek ve tedarik zinciri boyunca çalışma koşullarını iyileştirmek için birlikte çalışılmasına olanak tanımaktadır (SEDEX, 2022).

SEDEX denetimleri ortalama 3-4 haftalık, yarı haberli, 3. taraf bağımsız denetim olarak icra edilmektedir. ETI, Sedex platformunu kullanmaktadır. ETI kriterlerine ve yerel mevzuata göre değerlendirilen işletmeye detaylı bir rapor ve düzeltme planı verilir. İngiltere başta olmak üzere, bazı Avrupa markaları tarafından da kabul gören bir denetim türü olan SEDEX Denetimlerinin geçerliliği 12 aydır (ILO, 2021: 12).

5. SONUÇ

Küreselleşmenin bazı ülkeler için olan avantajlarından sonra günümüzde tüm ülkeleri etkileyen dezavantajları gittikçe artmaktadır. İklim değişimi, pandemi, biyolojik çeşitliliğin azalması, savaşlar gibi gezegeni tamamıyla etkisi altına alan felaketlerin sebep olduğu yoksulluk, açlık, susuzluk, gelir eşitsizlikleri gibi sorunlar tek bir devlet veya kurumun altından kalkamayacağı boyutlara ulaşmıştır.

Sorunların temelinde, işletme faaliyetlerinin geleneksel yürütülme şekli olan yıkıcı kapitalist yaklaşım yer aldığı için bunun terk edilmesi; tüm tarafların haklarının verilmesi anlamında paydaşlar kapitalizmi felsefesiyle döngüsel iş yapma süreçleri, sürdürülebilir ekonomi için reçete olarak görülmüştür.

Tüm paydaşların hakkını düşünerek, yenilenemeyen doğal kaynakları döngüsel ekonomi süreçlerine bağlı kullanarak, çevreyi de tahrip etmeden,

kirletmeden üretim faaliyetlerinin sadece yerel boyutta yürütülmesi iklim krizini önleyemeyecektir. Bu yüzden sürdürülebilirlik esaslı çözümlerin de küresel boyutta uygulanması gerekmektedir.

Bu bağlamda dünyayı pazar olarak gören işletmelerin artan rekabet ortamında pazar paylarını kaybetmemek veya yenilerini elde edebilmek, küresel imaj kazanabilmek için Sosyal Uygunluk Kriterleri gibi uluslararası standartların uygulanması gerekmektedir.

Günümüz iş dünyasının dijital imkânları ve kızışan rekabet ortamında işletmelerin imajı; ürün kalitesi, satış rakamları ve çalışanlarına sunduğu imkânlar ile ölçülmüyor. Kendilerinin sosyal sorumluluk performansı yanında tedarik zincirinin de buna uyumu, sürdürülebilirlik uygulamaları denetlenmeye tabi tutuluyor. Zira markaların imaj yönetimi tedarik zincirini kapsamaktadır. Bir zincirin en zayıf halkasındaki sorunlar, tüm üretim sürecine yansıtılabilmektedir.

Bu olumsuzlukların küresel reçetesi olan SUK, kısaca uluslararası standartlarda belirlenmiş ve işletmenin bulunduğu ülkenin iş kanunlarını; iş güvenliği ve sağlığı mevzuatını; çevre kanunlarını ve işletmenin iş yaptığı markanın özellikli standartlarından oluşmaktadır. Bu standartlar ve denetim süreçleriyle, zincirdeki işletmelerde olası uygunsuzlukların en kısa zamanda teşhisi ve düzeltici faaliyetleri sürdürülebilirlik koşullarında gerçekleştirilir.

Özetle sürdürülebilir ekonomiye geçiş sürecinde uluslararası standartların ve bunların özellikli şekli olan SUK, hem işletmelerin artan rekabet ortamında pazar paylarını kaybetmemesi veya yenilerine giriş yapabilmesi hem de sürdürülebilir ekonomi için önemlidir. Küresel ölçekte var olabilmek için tüm ilgili tarafların bu standart ve mevzuata hâkim olması, işletmelerde bunların kültür haline gelebilmesi yarımlar için çok önemlidir. Makro

ölçekte de düzenleyici ve denetleyici otoritelerde bu bilinç ile mevzuat oluşturma, bilgilendirme çalışmaları, hatta teşvik uygulamaları bu standartlara sahip olanlara pozitif ayırım olacak şekilde yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aşan, D. (2021). Kurumsal Sürdürülebilirlik 50 Soruda Kurumsal Sürdürülebilirlik Yolculuğu. Ceres Yayınları.
- Çimat, A. & Erdal, A. (2021). Sürdürülebilir Gelecek İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- ETI (2022). The Joint Ethical Trading Initiatives' Guide to buying responsibly. JETI - Ortak Etik Ticaret Girişimleri - (jointeti.org)
- Göztaş, ET & Ünal ZB & Acar E. (2022). Seçilmiş Hazır Giyim Fason Üreticilerinin Sosyal Uygunluk Yönünden Değerlendirilmesi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(2), 653-667.
- ILO (2021). Sosyal 01 Uygunluk Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Kurallar & Kaideler, ILO Türkiye Ofisi Yayını. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/genericdocument/wcms_806839.pdf
- Karlık, S.R. (2002), Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayın.
- SAI (2022) The SA8000 Standard. <https://sai-intl.org/programs/sa8000/>
- Schwab, K. (2020). Davos manifesto 1973: a code of ethics for business leaders. <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/davos-manifesto-1973-a-code-of-ethics-for-business-leaders>
- SEDEX (2022). <https://www.sedex.com/about-us/>
- UN (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- WRAP (2022). Worldwide Responsible Accredited Production (WRAP) 12 Principles. <https://wrapcompliance.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-05-WRAP-Principles.pdf>
- Yazıcı, R. (2021). Paydaşlar Kapitalizmde Katılım Bankacılığının Önemi. Turkish Studies, 16(2), 805- 825.